

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Trochimowicz

pod tytułem
„Wpływ parkietażu na odkształcenia podobrazii drewnianych i stan zachowania warstw malarskich”,

wykonanej
na Wydziale Technologii Drewna w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
pod kierunkiem
dr hab. Pawła Kozakiewicza

1. Podstawa wykonania recenzji

Ocenę opracowano w związku z Uchwałą Rady Wydziału Technologii Drewna w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie powołującą prof. dr hab. Adama Krajewskiego na recenzenta niniejszej rozprawy doktorskiej oraz pismem (TDr-I/535/2014) Dziekana tego Wydziału, prof. dr hab. Krzysztofa Krajewskiego, z dnia 18 grudnia 2014 roku.

2. Ogólna charakterystyka rozprawy

Bardzo objętościowo obszerna rozprawa doktorska, będąca obiektem recenzji, zawiera treść ujętą w dwa tomy.

Tom pierwszy ma typowy układ pracy badawczej, obejmujący łącznie 6 rozdziałów (wstęp, cel i zakres pracy, metodyka badań, wyniki badań wraz z dyskusją), wykaz literatury oraz streszczenia w języku polskim i angielskim. Liczy on 195 stron tekstu, 181 ilustracji: rysunków, wykresów i fotografii oraz 27 tabel.

Tom drugi zawiera aneks, ujmujący stan zachowania 53 obrazów z parkietażem, wykorzystanych w pracy, oraz szczegóły technologiczne wykonania obiektów. Zawiera on 152 strony tekstu, 122 ilustracje (fotografie) i 24 tabele.

Rozdział 1 (*Wstęp*), liczący zaledwie 1 stronę, w sposób bardzo syntetyczny ujmuje genezę parkietażu i uzasadnienie potrzeby podjęcia badań.

Rozdział 2 (*Przegląd literatury*), liczący 2 podrozdziały (z 4 podrozdziałami dalszego rzędu w każdym) i 29 stron łącznie, stanowi z kolei obszerny opis historii stosowania drewnianych podobrazii w sztuce europejskiej, technologii ich wytwarzania z uwzględnieniem wykorzystywanych gatunków drewna, oddziaływania czynników klimatycznych na pracę podobrazii, pochodzenia idei i rodzajów parkietażu, przygotowujących zabiegów do założenia parkietażu, skutków takich działań i współczesnych rozwiązań konserwatorskich.

Drukowane publikacje, ujęte w spisie, liczą 114 pozycji, z czego 3 są normami, 1 standardem klasyfikującym, 1 instrukcją obsługi a 1 kartą techniczną urządzeń wykorzystanych w pracy badawczej. 29% pozycji właściwej literatury wydane jest po (lub w) roku 2000. Ok. ¼ pozycji literatury rekrutuje się sprzed 1980 r. Taki udział wiekowy literatury niewątpliwie wiąże się ze stosunkowo małą liczbą publikacji dotyczących

zagadnienia, pojawiających się w ostatnich latach, w związku z odchodzeniem od parkietażu w wyniku nowego pojmowania wartości zabytku.

Dobór literatury należy uznać za trafny. Dominują publikacje obcojęzyczne (zwłaszcza angielskojęzyczne), napisane przez profesjonalistów z różnych, liczących się ośrodków, zajmujących się malarstwem tablicowymi jego konserwacją, ochroną drewna w tych obiektach i zagadnieniami wpływu czynników klimatycznych na drewno w zabytkach.

Rozdział ten wymownie ilustruje potrzebę podjęcia badań nad zagadnieniem, którym Autorka zajęła się w dysertacji.

Rozdział 3 (*Cel pracy i zakres pracy*), zajmujący tylko 1 stronę, zwięźle i jasno precyzuje tytułowe zagadnienie, zawierając ponadto przyjętą w dysertacji definicję odkształcenia podobrazia i podstawy oceny zachowania warstwy malarskiej.

Zakres pracy został ujęty przez Autorkę w postaci trzech etapów realizacji badań, wynikających z chronologii postępowania.

W rozdziale tym Autorka postawiła hipotezę wpływu parkietażu na odkształcenia drewnianych podobrazii i stan zachowania warstw malarskich.

Rozdział 4 (*Metodyka badań*), liczący 11 stron, zawiera dokładny opis procedur badawczych i ich sekwencji z wyszczególnieniem etapów badań oraz opis zastosowanej aparatury badawczej. Wyszczególnione etapy badawcze ogólnie odpowiadają przyjętym w rozdziale 3.

W trakcie badań pierwszego etapu Autorka określiła udział podobrazii z parkietażami w dwóch dużych placówkach muzealnych w Warszawie (Muzeum Narodowe i Zamek Królewski), dokonując wyboru 53 obiektów do badań i gromadząc podstawowe dane na ich temat. Dane te zostały ujęte w *Aneksie*, stanowiącym tom drugi rozprawy, co dobrze wpłynęło na przejrzystość pracy. Doktorantka przeprowadziła podstawowe badania (ustalenie gatunku drewna, wymiary obrazów, konstrukcja parkietażu) i oceniła stan zachowania obiektów. W rozdziale tym także „ustalano wpływ konstrukcji parkietażowych na stan zachowania warstw technologicznych na licu ...” (spęknięcia, odspojenia i ich miejsca występowania oraz deformacje podobrazii).

Autorka zebrała także dane dotyczące mikroklimatu pomieszczeń, w których obiekty te były przechowywane: dla Muzeum Narodowego z lat 2008 – 2011, dla Zamku Królewskiego z lat 2010 – 2011.

W drugim etapie wybrano do badań odkształceń powierzchni 14 obrazów, reprezentujących całą wzmiankowaną wcześniej grupę. Badania te zrealizowano posługując się skanerem optycznym ATOS. Badane były zatem obiekty o dużym urozmaiceniu szeroko rozumianych cech, z występowaniem w tej grupie trzech typów parkietażu (płaskiego, wysokiego i klockowego).

Następnie przebadano skanerem optycznym ATOS 10 obiektów o możliwie ujednoczonych cechach (dębowe podobrazia, możliwie zbliżone wymiary tablic oraz parkietaż płaski z drewna iglastego). Cztery spośród nich weszły także do grupy niejednorodnych obiektów.

Przebadano zatem w sumie 20 obiektów, pochodzących wyłącznie ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie. Pomiary z zastosowaniem ATOS, pod względem istoty efektu graficznego, można zasadniczo porównać z pomiarami wysokości w geodezji, przy użyciu współczesnych technik lotniczych i satelitarnych. Po zeskanowaniu obiektów obliczono współczynnik odkształcenia powierzchni obrazów, za stan początkowy przyjmując przypuszczalną płaszczyznę nowo namalowanego obrazu.

Trzeci etap objął badania, które można zaklasyfikować jako symulacyjne. Wykonano w nim 6 modeli tablic z parkietażem do badań starzeniowych, „oddających charakterystykę” 10 badanych obiektów, uznanych za jednorodne. Były to zatem obiekty o tablicy dębowej (72,5 x 49 x 0,5 cm) z trzech desek oraz płaskim parkietażem z drewna sosnowego (listwy o szer. 3 cm i wys. 1 i 1,5 cm), klejone klejem glutynowym. Badana grupa zawierała trzy warianty (z listwami nieruchomymi i ruchomymi rozłożonymi gęsto, z listwami

nieruchomymi i ruchomymi rozłożonymi rzadko oraz z listwami nieruchomymi rozłożonymi gęsto, a ruchomymi rozłożonymi rzadko). Każdy wariant zawierał dwa podwarianty: z tablicą wykonaną z desek wyciętych promieniowo lub stycznie. Sytuacje reprezentowane były bez powtórzeń, jako obiekty badań symulacyjnych w kontrolowanych warunkach.

Malatura obrazów testowych wykonana została farbą olejną na powierzchni drewna pociągniętej klejem skórnym i pokrytej trzema warstwami zaprawy kredowo – klejowej.

Sztuczne starzenie przeprowadzono w komorze klimatycznej WK 340 Weiss Technik zadając przemiennie dwa skrajne warunki: temperatura 25°C i względna wilgotność 30% oraz temperaturę 15°C i względną wilgotność powietrza na poziomie 80%, wybrane na podstawie skrajnych warunków mikroklimatu, odnotowanych w Muzeum Narodowym w Warszawie (patrz pierwszy etap). Cykle obejmowały 3 dni z 2 godzinnym etapem przejściowym.

Skanowanie modelowych obiektów przeprowadzono tu przed i po zabiegu sztucznego starzenia w komorze klimatycznej.

W najobszerniejszym **rozdziale 5** (wyniki badań i ich dyskusja), liczącym 136 stron, zgodnie z przyjętymi trzema etapami przedstawiono rezultaty badań (najczęściej ujęte w tabelach) wraz z bardzo obfitymi ilustracjami.

W ramach pierwszego etapu badań określono udział podobrazii z parkietażami w wybranych kolekcjach muzealnych, wyniki badań wybranych obiektów i oceny ich stanu oraz wyniki pomiarów temperatury i wilgotności powietrza w wybranych muzeach. Wyniki pierwszego etapu badań zaopatrzone w jednostronicowe podsumowanie.

W ramach drugiego etapu podano wyniki badań skanerem ATOS wspomnianych wcześniej 20 obiektów wraz z analizą porównawczą.

W ramach trzeciego etapu podano wyniki badań sześciu modelowych układów tablica – parkietaż z bardzo krótką dyskusją.

W **rozdziale 6** (*Wnioski*), liczącym 2 strony, Autorka przedstawiła 9 wniosków. Na podstawie symulacji modelowych uznała, że parkietaż zaraz po założeniu stabilizuje płaszczyznę obrazu. Jednak badania obiektów zabytkowych wykazały, że brak jest wpływu stanu parkietażu na stopień i rodzaj deformacji lica obrazów oraz stan zachowania warstw malarskich. Odkształcenia są największe w miejscach przy czołach desek tablic, najbardziej podatnych na zmiany wilgotności powietrza, a wzrost grubości tablicy powoduje wzrost współczynnika odkształcenia. Z badań obiektów zabytkowych i modelowych wynika, że chociaż parkietaż gęsty bardziej stabilizuje kształt tablicy obrazu, to najmniejsze spękania warstw technologicznych daje parkietaż o rzadko rozłożonych listwach.

Tom drugi zawiera *Aneks do rozprawy doktorskiej ...*, liczący 152 strony oraz zawierający 122 ilustracje o charakterze fotografii i 24 tabele. Fotografie przedstawiają najczęściej lico, odwrocie i nałożone obie wersje fotografii. Podano w nim opisy konstrukcji podobrazia i zastosowanego parkietażu oraz opis zachowania obiektu z oceną skuteczności rozwiązań w poszczególnych obrazach. Opisy pogrupowano w trzech kategoriach: obrazy z parkietażem niskim (37), obrazy z parkietażem wysokim (15) i obrazy z parkietażem klockowym (1 obiekt).

II Atuty rozprawy

1. Traktowanie zabytku przed kilkoma dekadami uległo zmianie i oryginalne, drewniane podobrazie uzyskało nie tylko prawo bytu, ale zaczęło być traktowane jako integralna część zabytku. Obecnie krytycznie podchodzi się do nieostrożnie wprowadzanych niegdyś parkietażu, kosztem pocieniania desek tablic obrazów. Autorka wynikami swoich badań i płynącymi z nich wnioskami dostarcza argumentów z zakresu nauk techniczno – przyrodniczych, wzbogacających w istotny sposób wnioski specjalistów uprawiających nauki humanistyczne.

2. Badania Autorki, przedstawione w rozprawie, są oryginalne i obszerne. Można je uznać za pionierskie. Przeprowadzone zostały w konsekwentny, logiczny sposób, co świadczy o biegłości Autorki w temacie i ugruntowanych umiejętnościach pracy badawczej. Wykonane zostały z zastosowaniem m.in. nowoczesnych rozwiązań metodycznych. Dysertacja Autorki stanowi dobry przykład wykorzystania standardowych oraz nowoczesnych metod i technik badawczych, umiejętnie dostosowanych do wątku tematycznego (czy etapu, jak chce Autorka).
3. Recenzent uważa, że praca Autorki, pomimo przedstawionych dalej pewnych uwag krytycznych, wnosi bardzo pożądany wkład w postęp wiedzy na styku dziedzin konserwacji zabytków i technologii drewna.

III Uwagi krytyczne

Uwagi ogólne – o charakterze dyskusyjnym

Oprócz niewątpliwych walorów, zauważonych i cenionych przez Recenzenta, przedłożona do oceny praca doktorska zawiera także kwestie dyskusyjne, których nie sposób pominąć. Przy bardzo dużej zawartości pracy niektóre sprawy zostały zbyt lakonicznie i mgliście przedstawione lub brak ustosunkowania się do nich Autorki, np. poprzez jasne określenie przyjętych złożań przy braku niektórych ustaleń.

1. Zakres badań w publikacjach naukowych rozumiany jest jako „obszar wątków / nurtów badawczych”, nie „obszar chronologiczny”. Podając zakres badań Recenzent posłużyłby się z tego względu raczej określeniem „wątek / nurt badawczy” niż użytym przez Autorkę (zob. rozdz. 3, str. 39) terminem „etap”, sugerujący zazwyczaj porządek chronologiczny. Określenie „wątek / nurt „ wydaje się bardziej stosowne, gdyż część opisanych badań można było przeprowadzić równolegle. Jednak konsekwentne trzymanie się terminu „etap” w rozdziałach 3, 4 i 5 niewątpliwie ułatwia odbiór treści zawartej w pracy i pozwala łatwo stwierdzić, czy założony zakres badań został w dysertacji zrealizowany (co miało miejsce).
2. Po pierwszym etapie Autorka przeszła do realizacji dalszych etapów badań, nie ustosunkowując się do kilku zagadnień, które wydają się mieć istotny wpływ na stan obiektów historycznych, wybranych do dalszych badań. Dotyczy to zarówno stanu desek podobrazia, jak i stanu malatury na podkładzie kredowo - klejowym. Każdy z badanych w pracy, historycznych obrazów z parkietażem, pierwotnie funkcjonował jako obiekt określany jako „malarstwo tablicowe”. Pocieniony i zaopatrzony w parkietaż został po wielu latach. Nasuwają się pytania: kiedy? jak długo funkcjonował przy takim rozwiązaniu konstrukcyjnym? W jakich warunkach miało to miejsce? Recenzent, rozumiejąc że takich informacji nie udało się uzyskać z dokumentów dotyczących badanych obiektów historycznych, musi jednak podnieść te kwestie.
3. Badania mikroklimatu pomieszczeń dwóch wybranych placówek muzealnych zostały przeprowadzone dla okresów: niecałe 2 i niecałe 4 lata. Na podstawie zapisu (rozd. 3, str. 39) „badana te zawierały ...parametry mikroklimatu, co było niezbędne do przeprowadzenia trzeciego etapu badań” oraz zapisu (rozd. 4.3.2, str. 49), dotyczącego symulacji „... pod wpływem skrajnych warunków mikroklimatycznych notowanych w Muzeum Narodowym w Warszawie” recenzent przyjął, że celem badań mikroklimatu był dobór stosowanych przemiennie dwóch reżimów termiczno – wilgotnościowych w komorze klimatycznej podczas trzeciego etapu badań. Czy

jednak rzeczywiście były to skrajne warunki w jakich przyszło funkcjonować obiektom badanym w trakcie etapu drugiego, które to warunki przeniesiono do etapu trzeciego? Nie odpowiemy na to pytanie, jeśli nie wiemy kiedy wprowadzono parkietaż w badanych obu grupach historycznych obiektów. Jeśli parkietaż został wprowadzony przed drugą wojną światową, okresowa skrajność warunków klimatycznych mogła być znacznie większa, odbijając się na stanie obrazów. Wreszcie kwestia, czy przeprowadzone zabiegi konserwatorskie (jeśli miały miejsce) nie wpłynęły na stan obrazów, na które działały niekorzystne warunki klimatyczne poprzez pracę drewna w deskach tablic i listwach parkietażu?

Autorka musiała zatem przyjąć pewne „ciche” założenia. Lepiej byłoby, gdyby zostały wyraźnie wyartykułowane w rozprawie. Niedostatki wynikające z tych przemilczeń rekompensują badania układów modelowych z kontrolowanym reżimem przyspieszonej obróbki klimatycznej.

Autorka podjęła trudny temat, dotyczący trudno dostępnych obiektów do badań przy ogromnej mnogości różnego rodzaju uwarunkowań i sytuacji. Parkietaż ma na celu zabezpieczenie podłoża przed paczeniem się na skutek wilgotności otoczenia. Zakłada się przy tym, że nie powinien całkowicie uniemożliwiać pracy drewna – jedynie ograniczać ją. Nasuwa się zatem pytanie – gdzie jest ta granica? Ze względu na przywołaną mnogość warunków i sytuacji w przypadku obiektów historycznych wydaje się, że większe szanse rokują badania symulacyjne przeprowadzone w kontrolowanych warunkach na modelach w większej liczbie. Recenzent ma nadzieję, że Autorka będzie kontynuowała swoje dalsze badania w tym kierunku.

4. Rozdz. 5 (*Wyniki i ich dyskusja*) zwiera w swoim tytule słowo „dyskusja”, co wydaje się obiecywać taką treść. Tymczasem bardzo krótka dyskusja ma miejsce jedynie po prezentacji wyników trzeciego etapu (nawiasem mówiąc mogłaby być wspólna dla etapów drugiego i trzeciego). Po przedstawieniu wyników pierwszego i drugiego etapu badań ma miejsce komentarz Autorki, co zdecydowanie ma cechy monologu – nie dyskusji. Prowadząc badania o charakterze pionierskim trudno jest dyskutować niektóre kwestie z braku wypowiedzi potencjalnych partnerów, jednak Recenzent zmuszony jest zwrócić uwagę, że kwestię gatunków drewna w badanych podobrazach i parkietażach, dobór liczby cykli zmiennego klimatu oraz kwestię rozbieżności postulowanych i praktycznie występujących warunków przechowywania i ekspozycji kolekcji muzealnych dałoby się przedyskutować – istnieje sporo publikacji na te tematy.

Przechodząc do uwag szczegółowych recenzent pragnie podkreślić, że uwagi, zawarte w p. 1, 2, 3, 4 nie umniejszają wartości merytorycznej dysertacji Doktorantki.

Uwagi szczegółowe

1. Należy podkreślić, że praca obfituje w ilustracje będące fotografiami. Niektóre z nich nie spełniają jednak swojej roli – zwłaszcza nałożenia ilustracji odkształceń na przebieg parkietażu, np.: rys. 38 (str. 76), rys. 44 (str. 80), rys. 50 (str. 84), rys. 53 (str. 86), rys. 56 (str. 88) czy rys. 59 (str. 90). Umieszczenie parkietażu jest na nich słabo czytelne. Umiejętne zastosowanie fotografii lic obrazów w świetle odbitym, zamieszczone w *Aneksie* (tom 2) daje czytelnikowi pojęcie o przebiegu deformacji tablicy. Gdy jednak w przypadku niektórych obiektów pojawia się taka ilustracja w świetle rozproszonym, nie widać ani przebiegu deformacji, ani nawet tytułowej treści obrazu (rys. 69 a – str. 86 i rys 71 a – str. 88).

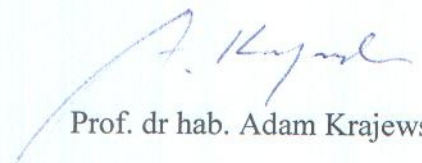
2. Daje się zauważyć pewna nonszalancja strony edycyjnej tekstu recenzowanej pracy. Widoczne są literówki, które w najjaskrawszych przypadkach powodują np., że: „grupa” staje się „grypą” (str. 42), badania „po zabiegu” stają się „pozą biegu” (str. 154) a w pozycji nr 25 spisu literatury następuje zmiana nazwiska współautora (str. 189).
3. Miejsce podrozdziału 4.1.4. (str. 41) wydaje się bardziej uzasadnione bezpośrednio po rozdziale 4.1.2. (str. 40), gdyż oba dotyczą historycznych obiektów, badanych w pracy, podczas gdy rozdz. 4.1.3. dotyczy badań mikroklimatu pomieszczeń muzealnych (str. 41). W tym przypadku mści się zapewne „etapowość” badań, przyjęta w pracy zamiast porządku „wątkowego”.
4. Brak jest w tekście rozdz.4.3.2 (str. 49) liczby cykli sztucznego starzenia. Dopiero w rozdz. 6 (*Wnioski*) w p. 7 czytelnik dowiaduje się, że było ich 40.
5. Wnioski (w liczbie 9) ujęte są zbyt szczegółowo, nabierając cech podsumowania. Można ich liczbę zredukować, podając uzyskane efekty.

Wszystkie te drobne ułomności dają się wyeliminować na etapie przygotowywania publikacji o szerszym zasięgu.

IV Podsumowanie - wniosek końcowy

Oceniając całościowo rozprawę doktorską stwierdzam, że Autorka wykazała w niej należyłą wiedzę teoretyczną w zakresie zagadnień dotyczących fizycznych właściwości drewna oraz staranne przygotowanie do podjętych badań, w tym znajomość metod badawczych i umiejętność ich zastosowania dla osiągnięcia wyznaczonego celu naukowego. Otrzymane wyniki badań zostały rzetelnie opracowane oraz poddane szczegółowej analizie, na podstawie których sformułowano trafne podsumowania i wnioski końcowe. Praca ta zawiera oryginalne rozwiązanie problemu badawczego i świadczy o umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Doktorantkę.

Stwierdzam z pełnym przekonaniem, że **oceniana rozprawa doktorska mgr Aleksandry Trochimowicz pod tytułem „Wpływ parkietaży na odkształcenia podobrazii drewnianych i stan zachowania warstw malarskich” spełnia wymagania stawiane przez ustawę (Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku, Dz. U. nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami – w szczególności art. 13) i składam wniosek o jej przyjęcie oraz dopuszczenie do publicznej obrony.**

Prof. dr hab. Adam Krajewski